

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.ф.н. Георги Теологов Каприев, ФФ, СУ

за гл.ас. д-р Гергана Владимирова Динева,

участник в конкурса за доцент по „Философия (антична и средновековна философия)“

Гл.ас.д-р Гергана Динева е единствен кандидат в конкурса за доцент по „Философия (антична и средновековна философия)“, обявен в ДВ, бр. 44 от 29.5.2018 г., за нуждите на Катедрата по история на философията към Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.

Д-р Динева, дипломирана на бакалавърско и магистърско ниво във Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, е редовен преподавател в Катедрата по история на философията към Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ от 2010 г. като асистент, а от 2014 г. като главен асистент, с основен ангажимент по курсовете върху антична и средновековна философия. Защишава дисертацията си на тема „Метафизика на границата (границата като методологически ключ в интерпретацията на елементи от средновековната философия и култура)“ с научен ръководител проф. д.ф.н. Цочо Бояджиев през юни 2012 г. До сега е изготвила осем курса в бакалавърската програма на специалност „Философия“, три в магистърската програма „История и съвременност на философията“, предлагана от Катедрата по история на философията, един в бакалавърската програма „Психология“ и един в бакалавърската програма „История и философия“, като част от курсовете са задължителни, с лекционна и семинарна част. Д-р Динева е била научен ръководител на четири дипломни работи в бакалавърското ниво на специалност „Философия“ и на една в магистърската програма „История на философията“. Автор е на впечатляващо количество рецензии на дипломни работи и в двете образователни нива. Била е участник с доклад в 21 конференции и специализирани школи, ръководител и участник в 17 научни проекта. Особено енергично трябва да бъде подчертана вече няколкогодишната ѝ успешна организаторска работа по лятната школа по философска медиевистика в Елена и студентската конференция в Копривщица: два форума, насочени пряко към научното развитие на студентите във ФФ. Д-р Динева е член на научните мрежи Институт за средновековна философия и култура (от 2011), European

Graduate School for Ancient and Medieval Philosophy – EGSAMP (от 2012) Société internationale pour l'étude de la philosophie médiévale – S.I.E.P.M. (от 2015). Има специализация към Центъра за академични изследвания в София (2013/14 г.). Тя е научен секретар на Катедрата по история на философията и уредник (заедно с доц. д-р В. Видински) на електронния сайт на катедрата. Тя е отговорен редактор на електронното списание philosophia.bg, редактор към „Архив за средновековна философия и култура“ и други издания.

Д-р Гургана Динева е автор на 37 научни публикации. Струва си да се обърне внимание, че три от тях са преводи, а пет са рецензии и научни обзори – жизненоважни за академичния живот дейности, печално negliжирани от повечето ни днешни колеги. Първата ѝ книга („Метафизика на границата“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски, София, 2015, ISBN 978-954-07-3998-4) е монографичен вариант на дисертацията ѝ, с която втората книга, хабилитационният текст, не е свързана предметно, а в немалка степен и методологично, и по никакъв начин не е зависима от нея. Д-р Динева е автор на общо 27 научни статии, пет от които са публикувани на английски език. Те, както и монографията, са бивали цитирани в немалък обем (монографията е и рецензирана). Макар 12 от статиите да са публикувани след защитата на дисертацията, при което част от тях не са тематично свързани с хабилитацията, д-р Динева, с оглед на коректната самооценка, че голямата част от тях са инкорпорирани в нея, е решила да участва в конкурса само с хабилитационния текст („Раждането на личността“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски, София, 2018, ISBN 978-954-07-4491-9), който поради това следва да бъде по-детайлно анализиран.

Монографията обхваща 361 страници, 23 от които са заети от библиографията, обхващаща 323 заглавия, 100 от които са изворова литература, а останалите 223 са интерпретаторски текстове на български, английски, немски и руски. Работата е подразделена на пет части.

В първата (с. 11-40), освен очертаването на методологическия апарат и типологически очерк на състоянието на литературата по основния въпрос на изследването, се акцентира масово допусканата некоректност при извеждането на началата на персоналността и съответните им понятия от теории, развивани в ново и дори най-ново време, и то като възникнали в сферата на антропологията, социологията или

психологията. Още тук се очертава основният период (XIII-XIV) на конституиране на „метафизиката на свободата“. Гергана Динева ползва този термин и коректно го обвързва с името на Тео Кобуш (с. 36), който е цитиран с цели 13 текста. Авторката оправдано посочва, че най-важният за нея тук е книгата му *Die Entdeckung der Person. Metaphysik der Freiheit und modernes Menschenbild* (1993; 2 изд. 1997), основоположна за съвременния поглед към проблематиката. Неслучайно основните му тези са реферирани още в началните страници (32-37). Точно толкова е оправдана обаче и бележката, че нейната перспектива се различава от тази на Кобуш. Той се концентрира върху прехода от „субстанциална метафизика“ към „метафизика на нравите (или: на свободата)“, тя има за основен предмет „обрата между удържаната от самодостатъчен принцип човешка природа, чийто интензивен екзистенциален израз се явява лицето, и освободената от онтологичен гарант самостоятелност на Аза, т.е. – върху прехода от философията като онтология към философията като пост-метафизическа критическа теория, експлициран през понятието „лице““ (с. 37). Познаването на изследванията на Тео Кобуш може да покаже, че макар при него да са не пътем споменавани повечето „герои“ на Динева, той не прави специални анализи на техните теории, а по-скоро ги представя в хоризонта на типологически изследвания. Споменатите специални анализи в *Раждането на личността* са лично дело на авторката. Това важи с пълна сила за средновековните автори и в достатъчна степен за представянията на Суарес, Пуфендорф и Волф, с което тя се превръща в първия български автор, изследвал техните антропологически позиции. Разбира се, още тук ще си позволя несъгласието с Кобуш и Динева, според които съвременната философска мисъл или поне нейните водещи тенденции могат да бъдат обобщени чрез термина „критическа теория“.

Втората част (с. 41-93) е посветена на детайлното извеждане на основните понятия. Проведено е разграничаването между „лице“ и „индивид“, при което критично се обсъжда предпоставянето на Аристотеловата материя като принцип на индивидуацията, твърдение, характерно за Тома от Аквино и неговите последователи, но не и за повечето средновековни мислители. Тук е направен стегнат преглед на ползването на понятията до времето на късната античност – включително при ранните християнски мислители до Августин. Находка е тълкуването на иудейската философска традиция с оглед на проблематиката, довело до извода за липсата в нея на понятие, съизмеримо с „личност“ (с. 64-70). Ако не греша, с това д-р Динева става първият български автор, занимавал се специално с тази традиция.

Темата на третата част (с. 94-133) е зараждането в западната философска култура на същинския предмет на изследването. Подробно са анализирани концептът на Боеций, заедно с неговата дефиниция, и алтернативната позиция на Ричард от Сен Виктор, основоположна, както показва авторката, за по-нататъшните мислители, тълкували „лицето“ като специфична метафизична цялост.

Четвъртата част (с. 134-254) е не просто най-обемната. Според мен, приносът на изследването е концентриран най-мощно тъкмо тук. Под общо заглавие „Раждането на личността“ д-р Динева субтилно изследва антропологическите платформи на Пиер Жан Оливи и Джон Дънс Скот. Тази част на работата е първопроходна за българската академична традиция, но не само. Тя е такава във висока степен за изследванията по темата въобще. Изключителен евристичен заряд има обосноваването теза, че мисловната програма на Оливи (обобщил алтернативните на Боеций концептуални тенденции до него и определил уникалното лице чрез способността му за саморефлексия и неговата свобода, която, бидейки присъща на разумното същество, го прави „морално биващо“ и съставя достойнството му) застава в началото на метафизичен проект, алтернативен на основния за схоластиката.

Последната пета част (с. 255-337), включваща и заключението на работата: „От метафизика на личността към пост-метафизика на Аза“ (330-337), е посветена на развитието на проблематиката през Новото време. Тъкмо тук са споменатите анализи на концепциите, развивани от Франсиско Суарес, Самуел Пуфендорф и Кристиан Волф, оказвали съществено влияние върху своите съвременници и по-късните автори. Последен в реда е Имануел Кант и неговото учение за личността. Заключителните думи правят типологично обобщение на прехода от определящата се чрез отношение към трансцендентното личност и самодостатъчния човек, чието самоопределение предизвиква и кризите на личността или във всеки случай кризите при дефинирането на понятието.

Няма да скрия, че имам някои възражения към текста. От една страна никак не съм готов да приема отъждествяването на „personalitas/личност“ и „persona/лице“. Проблемите с трудностите при всекидневната употреба на понятията не могат да ме интересуват. Те не са по-големи от тези при unitas и unum и съответните им преводи. Разликата между абстрактни и конкретни съществителни е съществена за схоластическите мислители, стоящи в традицията на трансценденталната философия.

Очевидно, повечето от тях имат текстови пасажии, в които ползват понятията синонимно. Както показва обаче изследването, на възлови места практически всеки от тях определя едното чрез другото. За мен би било много по-интересно да анализирам тъкмо тези места, вместо те да се таксуват като изключения или недоразумения. Един спор, впрочем, който водя и с Тео Кобуш вече 20 години. От друга страна протестирам срещу твърдението за безусловно синонимната употреба на ὑπόστασις и πρόσωπον в гръкоезичната патристика и през византийския период (вж. напр. с. 85). Наистина, те се припокриват при отграничаването им от човешкия индивид/ἄτομον, доколкото обозначават носителя не само на видовете, но и на уникални свойства. Но се различават, доколкото първото се предицира не само за разумни същества и визира носителя на споменатите свойства сам по себе си, който като „лице“ бива гледан в отношенията му с други лица. Имам несъгласия и с някои междинни заключения. Така напр. не мисля, че Суарес, когато дефинира като собствен предмет на метафизиката *ens inquantum ens reale*, „застава плътно в редицата на традицията, идваща от Аристотел през Алберт Велики, Тома от Аквино и Дънс Скот“ (с. 257), а – напротив – мисля, че той съзнателно (и полагайки дълготрайна парадигма) заостря до крайност тенденциите, доловими при схоластиците с техните колебания при определяне на отношенията между *ens reale* и *ens rationis*. Нека добавя, че „незаловени“ са останали няколко печатни грешки, които са, наистина, досадни, но не замъгляват смисъла на съответните пасажии. Останалите ми възражения пък трябва да се гледат като предмет на самостоятелен концептуален дебат.

Обобщавайки, смея да твърдя, че *Раждането на личността* на д-р Гергана Динева е изследване с много висока научна стойност, нареждаща го сред най-добрите в неговия жанр както в българската, така и световната академична традиция.

Казаното до тук ми дава основания убедено и категорично да призова уважаемата комисия да присъди на гл.ас. д-р **Гергана Владимирова Динева** длъжността доцент, като самият аз ще гласувам за това без свършено никакво колебание.

7 септември 2018 г., София

(проф. д.ф.н. Георги Каприев)